

Tevfik Fikret'i Türkçeye Çevirmek

Ertuğrul EFEOĞLU*

Ferdinand de Saussure, "dil bütünlük gösterir: Bir göstergeler dizgesidir o"¹ diyerek tanımladığı "toplumsal olgu"², "bireysel bir istenç ve anlak eylemi"³ olan sözden ayırt eder.

Ne var ki bu ayırt ediş, dizgeselliğiyle belirginleşen dilin bu başat niteliğinden yoksun bırakmaz sözü. Söz de, dışa vuran dil olarak, her bireyde ayrı ayrı, özgül bütünselliğiyle kavranabilir durumdadır.

Özellikle bir ozanın, bir yazarın söz'ü, onun yapıtını oluşturan tüm yazınsal yaratımlarının eksiksiz bütünü olarak değerlendirilebilir. Roland Barthes'ın dediği gibi, "dil tümüyle yazarın sözünün içinden geçen bir Doğa gibidir"⁴.

Bununla birlikte, "Dilin bir çağın bütün yazarları için ortak bir buyurumlar ve alışkanlıklar bütünü olduğu bilinir"⁵. Çünkü dil, bir yanıla, "chaos"u hep birlikte betimlememizi ve kavramamızı sağlayan ayrıştırım ve bölümleme olanakları sağlarken, bir yanıla da, "dizge" oluşundan ötürü kapalılık gösterir ve çevremizi sınırlandırıp daraltır. Bu konuda, neredeyse herkes tarafından önsel olarak benimsenen bir uslamlamayı, G. Mounin şöyle temellendirir: "Bir dil, dünyayı belli bir biçimde görmeye zorlar bizi; ve onu başka biçimlerde görmekten bizleri alıkoyar"⁶.

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

- 1 Saussure, F. de, Genel Dilbilim Dersleri (Çev.: Berke Vardar), Ankara, TDK Yayınları, 1976, s. 35.
- 2 Saussure, F. de, a.g.y., s. 34.
- 3 Saussure, F. de, a.g.y., s. 35.
- 4 Barthes, R., Yazının Sıfır Derecesi (Çev.: Tahsin Yücel), İstanbul, Metis Yayınları, 1989, s. 19.
- 5 Barthes, R., a.g.y., s. 19.
- 6 Mounin, G.; Les problèmes théoriques de la traduction, Paris, Gallimard, 1990, p. 273.

İnsana özgü bir yeti olarak "dil kurma, (...) ayrı ayrı göstergelerle örülü bir dizge yaratma"⁷ olgusudur. Değişken niteliğiyle bu türlü bir doğal dile karşı olarak, ona "eklenen bir katman"⁸ olan yazınsal dil, bir başka deyişle "ekin dili"⁹, "olduğu gibi kalma eğilimi gösterir"⁸.

Böylece, kapalı ama devingen, belirli bir çevre sunan bir dil dizgesinin değişken ortamında, ozanın söylemi, durağan ve dikey bir bağıntılar ekseni kurarak özgül bir biçem oluşturur. Belli bir yazarın yazınsal ürünlerinin toplamı, Roland Barthes'ın, "yazarın söylensel derinlikleri"¹⁰ olarak tanımladığı bir **imgeler evreni** sunar.

Hiç kuşkusuz, dil ve söz gibi, imgeler evreninin de belirli bir yazınsal yaratımın yapısında beliren bir eklemlenmiş biçimi olduğu gibi, anlam katmanını oluşturan örgünün de bir dizgeselliği vardır. İlk bakışta, alışılmışı ters düşer bir biçimde anlamsız görünse bile, kimileyin umulmadık bağıntılarla oluşturulmuş bir anlam evreni, yapıtta hep vardır. Yazınsal yaratımda biçem, yalnızca eğretilmeler¹¹ demek olduğuna göre, o eğretilmelere kaynaklık eden "kişinin kapalı anısı"¹² de bireyselliğiyle öne çıkar.

Ancak bu, yazınsal yaratımın toplumsal bir dizge olan dil aracılığıyla oluşturulmuş bulunması yüzünden, üründeki tarihsel "toplumsal ve ekinsel bağlam"¹³ gözardı edilmesini engeller. Her ürün biraz da içinde olduğu somut gerçeklik ile, bağlaşımlar içinde bulunduğu tüm öteki ekinsel değerlerin izlerini taşır. Sözelimi yazınsal bir yaratım, ortaya çıkmasına yol açan etmenlerden biri olan dönemin ve toplumun özgül söz varlığını yadsınmayacak bir biçimde, barındırır içinde. Değişmeden kalan bir alan değildir bu da. Sözcüklerin gerçekliği de, tıpkı oluşturdukları dizgenin temel niteliğinde olduğu gibi, "değişken ve kimileyin karışık bir gerçekliktir"¹⁴.

Ancak bu, bir dönemin söz varlığıyla beslenmiş bir yazınsal betiğin başka zamanlarda, başka toplumlarda alımlanmayacağı anlamına gelmez. Yoksa, bir Servet-i Fünun ozanı olan Tevfik Fikret'i (1867-1915), Fransa'daki Parnas Şiir Akımı'nın ozanlarından biri olan François Coppée'ye (1842-1908) onun üç şiirini "çevirecek" denli yaklaşmış olarak göremezdik.

7 Saussure, F. de, a.g.y., s. 32.

8 Saussure, F. de, a.g.y., s. 9.

9 Saussure, F. de, a.g.y., s. 63.

10 Barthes, R., a.g.y., s. 21.

11 Barthes, R., a.g.y., s. 21.

12 Barthes, R., a.g.y., s. 21.

13 Yücel, T.; Yazının Sınırları, İstanbul, Adam Yay., 1982, s. 93.

14 Vardar, B., Etude lexicologique d'un champ notionnel, İstanbul, İstanbul Ü., Edebiyat Fak. Yay., 1969, p. 1.

Günümüzün çeviri anlayışına uymamakla birlikte, Tevfik Fikret'in François "Coppée'den iktibas ettiğini açıkça söylediği bir şiiri"¹⁵, "Baharda" başlığıyla "7 Temmuz 1898 tarihli *Servet-i Fünun* dergisinin 382. sayısında yayımlanmış ve aynı şiir Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste'sinde* yer almıştır"¹⁶.

François Coppée'nin söz konusu olan bu şiirinin kaynak dildeki adı "Ritournelle" (Kavuştak/Nakarat)dir. Her biri on seslem içeren dörder dizeli dört ayrı kıtadan oluşmuştur "Ritournelle". Uyak düzeni, Fransızların "croisées" dedikleri abab/cded... biçimindedir.

Tevfik Fikret'in "Baharda"sı ise, gene dört kıtadan oluşmuş olmakla birlikte, Edebiyat-ı Cedide ozanlarının yeğledikleri bir koşuk biçimi olan "serbest müstezal" görünümündedir. Her dördlüğün üçüncü dizesi, altıncı seslemlerden sonra bölünerek, "Parnas ozanlarına benzemenin etkisi"¹⁷ ile, iki ayrı dizeciğe dönüştürülmüşlerdir.

Şiirin erek dildeki bu biçimsel başkalığı, kaynak dildeki betik ile arasındaki kimi örtüşümsüzlükleri bir anlamda imler gibidir. Tevfik Fikret'in çeviri-şiiri "Baharda", olsa olsa, "Ritournelle"den esinlenerek yaratılmış yeni bir söylemdir, diye düşünülebilir. Ne var ki, Tevfik Fikret'i Coppée'nin şiir evrenine yaklaştırmanın, daha çok Coppée'nin "sanatının özdevinimleri"¹⁸ olduğu düşünülürse, Tevfik Fikret'i, söz konusu olan Fransızca şiiri Osmanlıcaya gerçek anlamda çevirdiğine inandıracak nedenler de az değildir. İzlek'in ve yatay olan sözün ötesinde, dikey bir söylem ve neredeyse içrek bir biçem bakışlılığı vardır iki betik arasında.

Ancak bu bakışlılığı, "Eksel ve toplumsal nedenler" ile "Dilsel nedenler"den kaynaklanan "bilgi yitiminin"¹⁹ uzağına çekerek değerlendirmek gerektiğini söylemek bile fazla olur. Buna bir de, "Çeviri(nin) her şeyden önce çevirmenin kişisel yorumu"²⁰ olduğu gerçeği eklenirse, Tevfik Fikret'in "Baharda"sı ile François Coppée'nin "Ritournelle"i arasındaki bakışlılığın, "ayna"nın yansıttığı türden bir izdüşüm olmadığı/olamayacağı, daha kolay benimsenebilir bir olgu olarak öne çıkar.

Dilin yatay eksenine karşıt olarak, Yazın'ın ötesine geçen bir olgu olan biçimde, eğretilmeye²¹ dayalı bir dikeylik söz konusu olduğu için, "çeviri, dilbilim-

15 Kaplan, M., "Tevfik Fikret'le François Coppée'nin Bir Şiirinin Karşılaştırılması" in *Çığır*, Sayı: 122, Sene: 11, Cilt: 13, Sonkânun 1943, s. 24.

16 Tevfik Fikret, *Halûk'un Defteri, Şermin, Son Şiirler, Bütün Şiirleri*: 3 (Haz.: Asım Bezirci, İstanbul, Can Yay., 1984).

17 Gencan, T.N.; *Dilbilgisi*, Ankara, TDK Yay., 1979, s. 548.

18 Barthes, R., a.g.y., s. 20.

19 Vardar, B., "Çeviri Sorunları" in *Dilbilim II*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu Yay., 1977, s. 199.

20 Yücel, T., "Çeviri Sorunları" in *Dilbilim II*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu Yay., 1977, s. 207.

21 Barthes, R., a.g.y., s. 21.

den çok gösterge bilime dayanır"²². Doğal dil ile ona "eklenen" yazınsal dilin ilişkileri, kesişen iki eksenin bağıntılarında belirginleşir ve çevirmenden, salt dizimlerin değil, dizilerin eğretilmeleri evrenini de kaynak dilden erek dile aktarması beklenir. Çevirinin en yaygın olarak bilinen biçimidir bu.

Roman Jakobson'un saptadığı üç çeviri biçiminden ilki olan "dil içi çeviri"²³ aynı dil içindeki dil göstergelerinin başka göstergelerle yorumlanmaları olduğuna göre, söz konusu çevirinin, "tumturaklı düzey" (niveau/registre), "özenli düzey", "gündelik düzey", "teklifsiz düzey" ve "özel düzey"²⁴ arasındaki yeniden oluşumlar anlamına geldiği açıktır. Bir çeşit açıklama olan bu tür etkinlikte, belli bir sözce, kimi değişiklikler yardımıyla, yatay nitelikli dizimlere eşdeğer karşılıklar bulunarak çevrilir. Bu nedenle "dil içi çeviri", Fikret'in şiirini kaynak betik olarak alıp onu Türkçeye çeviren etkinliğin adı olamaz.

İkinci bir çeviri etkinliği ise, "dillerarası çeviri"dir. Burada, çeviri sözcüğünden anlaşılın, belli bir dildeki dil göstergelerinin başka bir dilin göstergeleri aracılığıyla yorumlanmalarıdır²⁵. Berke Vardar bunu, "Doğal bir dildeki göstergelerle bunların ördüğü anlamsal ve biçimsel bütünlere bir başka doğal dildeki göstergelerle göstergesel bütünlere dönüştürme eylemidir"²⁵ biçiminde tanımlar. Hiç kuşkusuz bu, doğal dilin katmanı olan yazınsal dili de içine alan bir tanımdır.

Jakobson'un sözünü ettiği üçüncü çeviri biçimi de dönüştürüm (transmutation)dür. Dönüştürüm, dil göstergelerinin doğal dil dışı simgesel gösterge dizgeleriyle yorumlanması edimidir²⁶. Söz gelimi, "dil sanatından, müziğe, dansa, sinemaya ya da resme"²⁷ yapılan aktarımlar, türdeş olmayan dizgeler arası işlemler oldukları için "gösterge bilimler arası değiştirim"i²⁸ uğraş alanı içine girerler.

Bu durumda, Fikret'in Fransızca yazılmış "Ritournelle" şiirini Osmanlıcaya "Baharda" adıyla "iktibas" etmesi, iki ayrı doğal dil dizgesi arasında gerçekleşen bir edim olarak "diller arası çeviri"nin tanım ve sınırlarına denk düşmektedir. Yukarıda değinildiği gibi, çevirmen Tevfik Fikret, François Coppée'nin şiirindeki "sözün yatay (...) yapısını"²⁹ değil, Fransız ozanın "gizli söylenseli"ni, bir başka deyişle, onun dizgeleşmiş imgeler evrenini, söz konusu olan şiirsel bütün bağlamında, Osmanlıcaya aktarmıştır.

22 Ladmiral, J.R., "Traduction et connotation" in *Dilbilim III*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu, 1978, s. 180.

23 Jakobson, R., *Essais de linguistique générale*, Paris, ed. de Minuit, 1986, p. 79.

24 Taiton, C.L., *Traduire*, Toronto, ed. du GREF, 1986, p. 11.

25 Vardar, B.; "Çeviri Sorunları" in *Dilbilim II*, s. 198.

26 Jakobson, R., *Op.cit.*, p. 79.

27 Jakobson, R., *Op.cit.*, p. 86.

28 Jakobson, söz konusu yapıtındaki "Çevirinin Dilsel Görünümleri" başlıklı yazısının 79. sayfasında "gösterge bilimler arası çeviri"yi dönüştürüm (transmutation) olarak adlandırırken, aynı yazının 86. sayfasında değiştirim (transposition) olarak anmaktadır.

29 Barthes, a.g.y., s. 21.

Ancak, Tevfik Fikret'in bu Osmanlıca çeviri-şiiirini kaynak betik olarak alan ve onu erek dil Türkçenin dizgesine aktaran bir başka "çeviri"³⁰, öteki diller ve yazınlar arasında örneğine gerçekten az rastlanır özgül bir sorunsalı, bir yığın şaşırtıcı veri ile ortaya koyar ve bir bakıma, dil gerçeğinde tek tek göstergelerin değil, bu göstergelerin oluşturduğu dizgenin anlamlı olduğunu savlayan Saussure'e tanıklık eder.

Türkçeye çevrilmiş bu şiir, birçok benzerinin arasından yalnızca biridir. Bilindiği gibi, Türk devrimine düşünce ve coşturum açısından kaynaklık eden önemli adlardan biri olan Tevfik Fikret'in yanında, gene Osmanlıca yazmış kimi ozanların şiirleri, öteden beri Türkçeye çevirmektedir. Tevfik Fikret, yapıtları Türkçeye çevrilen bu ozanların içinde, hem çevrilen şiirlerinin çeşitliliği, hem de başta, kendisinden sonra gelen kimi ozanlar olmak üzere, şiirlerini çevirenlerin azımsanmayacak denli çok oluşu yüzünden, ilk sırayı almaktadır. Tevfik Fikret'i Ahmet Muhip Dıranas, Ceyhun Atuf Kansu, A. Kadir gibi ozanlar yanında, Asım Bezirci, Fahri Uzun gibi yazın tarihçileri ve araştırmacıları da Türkçeye çevirmişlerdir. Bunlara ek olarak, Ahmet Hamdi Tanpınar (Tevfik Fikret), Faruk Nafiz Çamlıbel (Tevfik Fikret, 1937), Halit Fahri Ozansoy (Rübâb-ın Cevabı, 1945) gibi ünlü adlar, Fikret'in yaşamını, sanatçı kişiliğini ve yapıtlarını tanıtan inceleme kitapları yazmışlardır.

Tevfik Fikret'in şiirlerinden bir bölümünü üstün bir başarıyla Türkçeye çeviren Ahmet Muhip Dıranas'ın yanısıra, onun şiirlerini Türk abecesiyle yazmakla yetinen, kimi koşuklarını düz yazı biçiminde Türkçeleştiren, her şiirdeki aruz ölçüsünü veren çalışmalar da vardır.

Bunlardan Fahri Uzun'un hazırladığı **Rübâb-ı şikeste ve Halûk'un Defteri** (1957), gene kendisinin "tertib ve telif ettiği" **Rübâb-ı şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri** (1962, 1985) ozanın Fransızcadan çevirdiği, "Baharda" başlıklı şiirinin Türkçesini de verir.

Bu aşamada, Fikret'in Osmanlıca yazılmış çeviri-şiiirini "kaynak betik" ve Osmanlıca'yı "kaynak dil" olarak alırsak, Fahri Uzun'un Türkçesini verdiği "Baharda"yı "erek dildeki betik", Türkçeyi de "erek dil" olarak adlandırabiliriz.

Kaynak betiğin, aslında bir çeviri-şiiir olmasına karşın, en azından sözcüklerinin öbikleşmeleriyle belli bir dönemi, o dönemin ekinini anıstırdığını; **dizim** (syntagme)lerden taşan şiirsel imgelerin, koşuk biçiminin, eski bir yazın anlayışı olan Servet-i Fünun şiirini ilk bakışta ele verdiklerini söylemeye gerek bile yok.

Erek dildeki "Baharda" ise, ilk verdiği izlenimle, kaynak dildeki şiirsel biçimin korunduğu sanısını uyandırmaktadır. Gerçekten, Türkçedeki "Baharda" şiir-

30 Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri, 1985, Tertip ve telif eden: Fahri Uzun.

ri de, tıpkı Osmanlıcadaki "Baharda" gibi, dört ayrı kıtadan oluşmuştur. Tıpkı çıkış betiğinin kıtaları gibi, varış betiğinin kıtaları da, beşer dizelidir. Burada da, üçüncü dizeler ikiye bölünerek, betikler arasında biçimsel bir benzerlik sağlanılmaya çalışılmıştır.

Ne var ki bu çaba, dizelerin ölçüleri bakımından da, uyak düzeni bakımından da, iki betik arasında kesin bir eşbiçimlilik sağlayabilecek olanakları yaratmaktan uzak kalmıştır. Kaynak betiğin aruzu ve bir tür uyaklı yapısı (abbcbb/addcd/eecce/lfggf) serbest müstezâtın sınırları içinde oluşturulmuştur. Oysa, varış betiğinde, birkaç rastlantısal ölçü ve uyum dışında hiçbir biçimsel sınırlandırmaya gidilmemiştir. Bu çeviri, yapısal eklemlenmiş bakımından, ölçü ve uyağa bağlılığı çoğu kez aşmış çağcıl Türk şiirinin öncülü olan serbest müstezâtın iki ayrı dil dizgesi içindeki konumlarını, birinden ötekine gerçekleşen dönüşümü, somut biçimde örnekler niteliktedir.

Bununla birlikte, asıl şaşırtıcı olan yan, şiirlerdeki bu biçimsel ayrımlar değil; anlamsal örgüyü oluşturan kavramların, o kavramlara taşıyıcılık eden kimi göstergelerin inanılmaz biçimlerde değişmeden, ya da çok az değişerek iki betikte de yer almalarına karşın, bu betiklerden birinin Osmanlıca iken, ötekinin Türkçe olmasıdır.

Kaynak betik, bileşik sözcükler oluşturan Farsça ve Arapça ilgeç ve sıfatlar ile, yinelenmiş sözcükler de içinde olmak üzere, tam 105 birimden oluşmuştur. Bu 105 birimin, Türkçe çoğul ekleri, durum takıları, iyelik takıları ve tümlenen takıları dışında kalan 39'u, öz Türkçedir³¹. Bu 39 birimin 35'i varış betiğinde oldukları gibi³² yer almaktadırlar.

Çıkış betiğinde yer alan bu 39 Türkçe birimin dışındaki 66 birimin, "kır" sözcüğü dışında kalan 29 birimi Farsça ve 36'sı Arapçadır.

Varış betiğine gelince, orada da, Türkçe çoğul ekleri, durum takıları, iyelik takıları, tümleneyen ve tümlenen takıları dışında kalan, ve ayrı ayrı yazılan tüm birimlerin toplamı 109'dur. Bu birimlerden 21'i yabancı kökenlidir ve içlerinden bir bölümü, Türkçe ekler almışlardır. Bunlardan 11'i Arapça, 9'u Farsça, 1'i Fransızca olup "kır" ile "armağan" sözcüklerinin kaynakları belirsizdir.

Osmanlıca adını verdiğimiz karma dil(in) başta Farsça ve Arapça olmak üzere, Almanca, Cermence, Bulgarca, Ermenice, Fransızca, İbranice, İngilizce, Slavca, İspanyolca, İtalyanca, Latince, Rusça, Yunanca ve Türkçe onaltı dilin karışımından³³ oluştuğu düşünülürse, bu kaynak çeviri-şiirin, dönemin öteki

31 "kır" sözcüğünün kökeni konusunda bulanıklık olduğu için onu Türkçe sözcükler içinde ele almadım.

32 Türkçe dizime uygun olarak, yalnızca "-de" takısı "-da", "ile" bağlacı "-la" biçimini almışlardır.

33 Hançerlioğlu, O., Türk Dili Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992, s. 7.

şairlerine göre daha yalın (!) bir Osmanlıcayla yapılandırılmış olduğu bile söylenebilir.

Ancak temel sorun, yalnızca, bugün de dolanımında bulunan Arapça ve Farsça sözcüklerin kaynak betikte tek tek var oluşlarından ileri gelmemektedir. Bu sözcüklerin kısa bir dökümü, durumu daha belirgin kılacaktır. Ayrıca bunların neredeyse tümünün öz Türkçe karşılıkları da vardır ve onlar bu öz Türkçe sözcüklerle birlikte Türkçedeki varlıklarını korumaktadırlar.

İşte, söz konusu olan sözcükler: "bahâr" (Far.a): **İlkyaz**; "kâfiye" (Ar.a): **uyak**; "tenhâ" (Far.s): **ıssız**; "gurur" (Ar.a): **kurum, onur**; "âheng" (Far.a): **uyum**; "sevda" (Far.a): **sevi**; "mısrâ" (Ar.a): **dize**; "ebedî" (Ar.s): **sonsuz**; "şâir" (Ar.a): **ozan**; minnet (Ar.a): **gönül borcu**; "her" (Far.s). Başat sorun, hiç kuşkusuz, bu sözcüklerin iletişimdeki yerlerini bağımsız biçimlerde korumalarında değil, bu birimlerin daha karmaşık bileşimler kurarak Türkçe sözdizimini boğmalarında yatmaktadır. Sözgelimi, "bahâr" sözcüğü "bahâra ermek" deyiimiyle Türkçe işleyişe girmektedir. Bunun gibi, "kâfiye düşürmek", "tenhalaşmak", "gururlanmak, gururu kırılmak", vb. kullanımlar, bu sözcükleri, arındırmayı güçleştirecek biçimlerde Türkçenin içine sokmaktadırlar.

Kaynak betikte yer alan Türkçe sözcükler şunlardır: **içinde** (bel./2 kez), **eylemek** (yard. ey/2 kez), **gel** (ey./5 kez), **ben** (ad./5 kez), **sen** (ad./5 kez), **de** (bağ./2 kez), **kelebek** (a./1 kez), **o** (ad./1 kez), **titrer** (ortaç/1 kez), **gibi** (ilg./2 kez), **dir** (ekeylem eylemi/1 kez), **dinleyelim** (ey./1 kez), **yol** (a./1 kez), **yer** (a./1 kez), **bize** (ad./1 kez), **bir** (belg. s./2 kez) **tophiyalım** (ey./1 kez), **ile** (bağ./1 kez), **geçsin** (ey./1 kez), **gün** (a./1 kez), **sana** (ad./1 kez), **günden güne** (bel./1 kez).

Bu sözcüklerin dışında, "-ler" çoğul eki (5 kez), "da" durum takısı (2 kez), "-i/-u" tümlenen takısı (4 kez), "-u" durum takısı (1 kez) Osmanlıca kaynak betikte yer almaktadır.

Türkçede bugün de kullanılmakla birlikte, betikteki anlamlarının dışında kalan anlamlarıyla varlıklarını sürdüren üç sözcük de bilinen sözcükler kümesine katılabilir. "**Manzara**": Bu sözcük, betikte "nazar/bakış" anlamıyla kullanılmıştır. Oysa günümüzde, "görünüm" anlamındadır. "**Münevver**": Bu sözcük, artık "aydınlatılmış/parlatılmış" anlamlarında değil, "aydın kişi" anlamında kullanılmaktadır. Gene Arapça bir ad olup "şey" sözcüğünün çoğulu olan "**eşya**", evde kullanılan ya da giyim-kuşam için yararlanılan nesnelere göstermektedir.

Şaşırtıcı olan bir başka saptama da, kaynak betiğin küçük söz varlığı içinde yer alan dokuz sözcüğün, günümüzde kişi özel adı olarak kullanılmalardır. Bu sözcüklerden "füsûn" (Far.a): **büyük**; "perrân" (Far. çoğul s.): **uçan, uçucu**; ve "gülğün" (Far. bileşik s): **gül renkli**, dışında kalanların altısı da Arapçadır. Bunların da yalnız biri ad ("ziyâ": **ışık**), ötekilerin hepsi de sıfattır: "münevver": **aydınlatılmış, parlatılmış**; "hüsnü": **güzel, iyi**; "müzehher" **çiçekli, çiçek açmış**; "mübeccel": **yüceltilmiş**; "fâhir": **onurlu, değerli**. Bu sözcükler, bugün de kişi özel

adı olarak kullanıldıklarına göre, onları da, anlamları az çok bilinen sözcüklerden sayabiliriz.

Gene kaynak betikte yer alan iki sözcük, küçük değişikliklerle, günümüzün Türkçesinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Bunlardan ilki ve anlamına gelen Farsça "vü" bağlacı; öteki de, "avaz avaz bağırmak", "avazı çıktığı kadar bağırmak" deyimlerinde geçen "âvâze sözcüğüdür. Ve bağlacının Türkçedeki varlığı çok tartışılmışsa da, yaygın kullanımını bugün de sürdürmektedir.

Bu sözcüklere ek olarak, gene kaynak betikte bulunan bir başka sözcüğü, "ser" adını da ayırt etmek gerekir. Bu sözcük, "ser verip sır vermemek", "serde erkeklik var" gibi deyimlerle, dolanımdaki yerini korumaktadır.

Bunun gibi, "hüsün" (Ar.a) sözcüğü de, "hüsünüyet", "hüsünkabal", "hüsünkuruntu" gibi bileşiklerdeki varlığıyla, dilimizde hâlâ yaşamaktadır.

Bunların yanında, kaynak betik içinde bir başka öbek oluşturan, Arapça ve Farsça ilgeç ve sıfatlarla bileşen kimi sözcüklerin benzerleri, Türkçedeki varlıklarını sürdürmektedirler. Örneğin, "hemser" (Far. bil. a), "hempa" (Far. bil. a), "hemâvâze" (Far. Ar. bil. a) gibi sözcüklerdeki "hem-" Farsça ilgeciyle oluşturulan bileşiklere Türkçede rastlanmaktadır. Hemşehri (Far. ilg + Far. a); hemfikir (Far. ilg. + Ar.a); hemzemin (Far. ilg. + Far. a).

Farsça "pür" sıfatı da, kimi bileşiklerde yer almaktadır. Kaynak betikteki "pür sâye" (Far.s + Far.a) örneğinde olduğu gibi, pürneşe (Far.s + Ar.a); pürdikkat (Far.s + Ar.a); pürhiddet (Far.s. + Ar.a) bileşikleri, bugün de kullanılan bileşiklerdendir.

Bunlara, Farsça bir ilgeç olan "bî-" ilgecini katabiliriz. Kaynak betikte "bîminnet" biçiminde yer alan sözcük, Türkçenin bugünkü söz varlığında bîvefâ (Far. ilg + Ar. a); bîhaber (Far. ilg. + Ar.a); bîçâre (Far. ilg + Far. a) gibi sözcüklerle kullanılmaktadır.

Kaynak betiğin bir başka bileşiği olan "berceste"de, berdevam, bermutad, bertaraf gibi sözcüklerle yabancı olunmayan Farsça "ber-" ilgeci bulunmaktadır.

"-perver" sıfatı: Kaynak betikteki "hafâperver" (Ar. a + Far.s) bileşik sözcüğü de, Türkçenin bugünkü söz varlığında yer tutan vatanperver (Ar. a. + Far.s.); misafirperver (Ar.a + Far.s) sözcüklerini anımsatmaktadır.

"-dâr" Farsça sıfatı kaynak betikte Arapça "ziyâ" adıyla birlikte kullanılmıştır. Bu sıfatla kurulmuş bileşikler arasında havadâr (Ar.a + Far.s); defterdâr (Ar.a + Far.s); alâkadâr (Ar.a + Far.s); hissedâr (Ar.a + Far.s); hükümdâr (Ar.a + Far.s); kindâr (Far.a + Far.s) anılabilir.

Bir başka sıfat olan "-âver", Farsça bir birimdir ve kaynak betikte "hüznâver" bileşik sözcüğünün oluşumuna katılmıştır. Bu sıfat, dilimizde bugün de kul-

lanılmakta olan **cengâver** (Far.a. + Far.s); **dilâver** (Far.â + Far.s) bileşiklerini anımsatmaktadır.

Bütün bunların yanında, kaynak betikte yer alıp da kimi değişikliklerle varlıklarını bugün de sürdüren sözcükler de vardır. Sözgelimi, "şi'r" **şiir** olarak, "mahsud" **hasat** olarak, "hüznâver" bileşiğindeki "hüzn" **hüzün** olarak, "mücessem" sıfatının kökenindeki "cism" **cisimleşmiş** olarak, "mülhem" **ilham** olarak tanıdık birer sözcük olduklarına göre, Osmanlıca betiğin anlaşılmasını kolaylaştırabilirlerdi. Oysa bu, değişik kaynaklardan kendi kurallarıyla birlikte gelen sözcüklerin "chaos" yaratan yapay dizgesinde hiç de kolay olmamaktadır.

Örneğin, varış betiği olan Fahri Uzun'un Türkçe söylenmiş betiğinde "emellerimize" biçiminde yer alan ögenin kaynak dildeki karşılığı "âmâl"dir. Gene varış betiğinde "çiçekler" olarak yer alan ögenin çıkış betiğindeki biçimi "ezhâr"dır ve çoğulluk içermektedir.

Arapça çoğul yapmalar, Farsça ağırlıklı "terkib"ler, yapay Osmanlıcanın kendi yarattığı bileşimler, kaynak betikte "Gel toplayalım gel", "Gel dinleyelim gel", "(...) eyilyelim gel", "titrer gibidir", "Geçsin günlerimiz" biçimlerinde bulunan kimi Türkçe sözcük ve söyleyişleri, her biri tümcede omurga işlevli birer **eylem/eylemsi** içermelerine karşın, gölgede bırakmakta, onları boğmaktadırlar.

Ancak bu karmaşık durumun günümüzde de yeterince çözümlenememiş olduğunu, söz konusu olan "Baharda" şiirinin erek dil Türkçedeki dokusunda yer alan sözcüklerin dökümü apaçık göstermektedir. Kaynak dilde görülen bir takım yadırgatıcı **dizimlere** (syntagme), varış dilindeki betikte de rastlanılmaktadır. Örneğin, çıkış betiğinde yer alan "bîminneti" ögesi, nasıl, Farsça "bî-" sıfatı, Arapça "minnet" adı ve Türkçe "i" durum takısından oluşmuş inanılmaz bir bileşimse; varış betiğindeki "renkliliğiyle", "emellerimize", "cisimleşmiş", "tenhalıkta", "nağmeleri", "nazlanmayı" "âhengini" ögeleri de o ölçüde kaçınılması gereken köksüz dizimlerdir.

Bu ögelere geçiş zaman ortacı "cisimleşmiş" birimini ele alırsak, onun, aslında Arapça bir ad olan "cism"den geldiğini, eylem türeten ve içinde işteşlik eki "ş"yi barındıran "le-ş" ekiyle eylemlik olduktan sonra, ortaca dönüştürerek sıfat işlevi yüklediğini görürüz. Kuşkusuz sorun, eylemliliğin oluş biçiminde değil, onun, Türkçe olmayan bir kök-ad'a dayandırılmış olmasındadır. "Tenhalıkta" ögesi de, tıpkı öbürleri gibi, benzer bir yapılanma, bir oluşum gösterir. Farsça bir sıfat olan "tenhâ", Türkçenin "-lik" ekiyle ad olduktan sonra, bir de, gene Türkçe "da" durum takısıyla çekilmiştir.

İşte bu tür yapılar dırmalara başvurmak zorunda kalınması, aslında, Türkçenin sanıldığı ölçüde olması gerektiği ölçüde arılaştırılamamış olduğunu da gösterir. Türkçeyi özleştirme çalışmalarında, bir karşı sav olarak "aşırıya" kaçıldığını öne sürenlerin, bu yargılarında öznelliği aşamadıkları ortadadır.

Bununla birlikte, bunca ortak ögenin varlığına, bugün de kullanılan bir yığın sözcük ve dilbilgisel ögenin işlev yüklenmesine karşın, kaynak betiği anlamakta çekilen güçlüğü'nü nedeni, dizgelerin temel benzemezlikleri, karşıtlıkları, köklü başlıklarıyla açıklanabilir. Çünkü, "Arapça ile Farsçanın dil olarak Türkçe ile hiçbir akrabalığı, yakınlığı ve benzerliği yoktu. Arapça Sâmi dilleri âilesine, Farsça Hind-Avrupa dilleri ailesine mensuptur. Türkçe ise bunlarla hiçbir ilgisi bulunmayan Ural-Altay dilleri topluluğundandır"³⁴.

Bu savı daha açık bir biçimde sergilemek için, kaynak betikteki kimi dizimlerin Türkçe betikte hangi dizimlere dönüştüğüne bakmak gerekir:

- "pür sâye" → "çok gölgeli" / s + a → bel.a. /
"hafâperver" → "gizlilik saklayan" / Ar. Far. bil. s → a. + ortaç/
"hempa; hemâvâze; hem manzara; hemser" → "ayağımız, sesimiz, bakışlarımız, ayaklarımız bir" / ilg + a → a + iy. takısı /
"perrân-u münevver" → "uçup aydınlanarak" / s + s → bağ. eyl. + ulaç + durum takısı
"sayd eyliyelim" → "avlanalım" / a + ek eyl. → eyl. /
"ben kâfiyeler" → "ben kâfiyeler" / ad., Ar.a + T. çoğ. ek. → tıpkısı /
"sen de müzehher kelebekler" → "sen de altın kelebekler" / ad., bağ., s., T.a. + T.ek → ad., bağ., T.s, T.a + T.ek /
"tenhâ-i hüznâver" → "hüzün verici tenhalık" / Terkîb-i tavsîfi → a + eyl., a./
"zemzem-i şî'ri" → "şüirin ezgisini" / Terkîb-i izâfî + T. takı → ad tümlemesi (Ar.a + T. tüm takısı., T.a + T. tümlenen takısı) /
"âheng-i tuyûru" → "kuşların âhengini" / Terkîb-i izâfî + T. takı → ad tümlemesi (T.a. + T. tüm. tak., Far. a + T. tüm. tak.) /
"âmâlimizin" → "emellerimize" / Ar. çoğ. a + T. tüm. tak. → Ar. a. + T. çoğ. eki + T.iy.tak. + T. dur. takısı /
"hâdim-i binneti eşyâ" → "minnet etmeden hizmet eden ne varsa" / Ar.s., Far. bel + Ar.a + T.tak., Ar. çoğ. a. → bil. eyl. (Ar. a + T. eyl.), bil. eyl. (Ar. a + T. eyl.), T. yan önerme (locution) /
"tuhfe-i sevdâ" → "sevgi armağanı" / Terkîb-i izâfî → T. ad tümlemesi /
"mahsûd-u mübeccel" → (Not: bu dizicik erek dildeki betikte yok.)
"mısrâ-ı berceste" → "güzel (bir) mısra" / Terkîb-i tavsîfi (Ar.a., Far. bil.s) → T.s., T. belg. s., Ar.a. /
"ezhâr-ı mutarrâ" → "taze çiçekler" / Terkîb-i tavsîfi (Ar. çoğ. a., Ar.s) → Far.s., T.a. + T. çoğ. eki /

34 Ergin, M.; Türk Dili (Lise 1), Ankara, MEE, 1076 (?), s. 140.

- "pür zemzeme" → "hep ezgi" / Far. s + Ar. a. → T. Bel. + T.a. /
- "bir cevfi ziyâdâr" → "ışıklı bir boşlukla" / T. bel. s., Terkîb-i tavsîfi (Ar. a. + Ar.a. + Far.s.) - T.s., T. belg. s., T.a. + T. ilg. /
- "meşhûn" → "dopdolu" / Ar.s → T. önek + T. s /
- "ebedî günlerimiz" → "günlerimiz sona kadar" / Ar.s., T.a + T. çoğ. tak. + T.iy.tak. → T.a + T. çoğ. tak. + T. iy. tak., ilgeç öbeği (T.a. + T. durum tak. + Ar. ilgeç) /
- "fâhîr ü gülgûn" → "şeref ve renkliliğiyle" / Ar.s., Far. bağ., Far. bil. s. (Far.a. + Far.s.) → Ar.a., Far. bağ., Far. a. + T. sıfat eki + T.a. eki + T. ilgeç /
- "şî'ri mücessem" → "cisimleşmiş (bir) şiir" / Terkîb-i tavsîfi (Ar. a., Ar.s.) → T. ortaç s. (Ar. a. + T. eyl. eki + T. ort.) /
- "şâir-i mülhem" → "duygulanmış (bir) şâir" / Terkîb-i tavsîfi (Ar.a., Ar.s.) → T. ortaç s., T. belg. s., Ar.a. / (Not: "mülhem" in esinlenmiş sıfatıyla karşılanması gerekirdi.)
- "hüsn-ü füsûn" → "güzellik ve büyü" / Ar. s., Far. a. → T.a., Far. bağ., T.a. /
- "meftûn" → "büyülü" / Ar.s. → T.s. (T.a. + T. sıfat eki) /

Bu karşılaştırma, hem Osmanlıca betikte hem de Türkçe betikte varlıklarını sürdüren Türkçe dil birimlerini de açığa çıkarmaktadır: Bunlar, şu biçimde kümelendirilebilirler: ben-sen-o-biz (adılar); gel -geçsin-toplayalım-dinleyelim-titrer-dir (eylemler); kelebekler-günlerimiz-yer (adlar); içinde-günden güne (belirteçler); de-da (bağlaçlar); bir (belgisiz sıfat); gibi (ilgeç).

Bunlarla birlikte, dört yabancı sözcük de, iki betiğe birden girmiştir: kâfiyeler (Ar.a); tenhâ / tenhâlık (Far. s/a); mısra (Ar. a.); her (Far. s.).

İki betikte yer almakla birlikte epey ayrımlı biçimlerde oluşturulmuş üç sözcük, gerçek bir "diller arası çeviri" etkinliği ile karşı karşıya olduğumuzu biraz daha kanıtlar: "terk et de gururu", "nazlanmayı bırak da" olmuştur. "Mahsud-u mübeccel" ise "kıskanılarak ve ne mutlu"ya dönüşmüştür. "Geçsin ebedî günlerimiz" "günlerimiz sona kadar (...) geçsin" olmuştur.

Bir başka olgu, iki ayrı sözcüden her birinin öteki betikte bulunmayışlarıdır. Kaynak betikteki "yollar gibi" sözcüğü, tümüyle Türkçe olmasına karşın, erek betikte yer almamıştır. Bunun karşısı bir olgu da, erek betikte yer almasına karşın, kaynak betikte karşılığı bulunmayan bir sözcüde ortaya çıkmaktadır: "gönderir gibidir" sözcüğü.

Betikler arası karşılaştırmayla ortaya çıkan ilgi çekici bir başka durum da, "altın" sözcüğüyle ilgilidir. Erek betikte yer alan bu sıfat, çevirmen Fahri Uzun'un, Osmanlıca betiği Türkçeleştirirken ana kaynağa, yani Fransızca betiğe de

başvurduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü, kendisinin "altın" sıfatıyla karşıladığı öge, Fikret'in betiğinde "müzehher" (çiçeklenmiş) iken, ana betikte "d"or" (altın) dır.

Bu arada, ikinci bir sözcük, "allées", hem Fikret'in hem de Fahri Uzun'un betiklerinde, ana betiktekinden bir ölçüde ayrımlı bir biçimde kullanılmış olarak dikkat çekmektedir. Bu sözcük, Fikret'in çeviri-şiiirinde "hıyâbân" sözcüğü ile karşılanmıştır. "Hıyâbân" Farsça bir addır ve kent içindeki ağaçlıklı geniş yol anlamına gelmektedir. "Bulvar" sözcüğü de öyle. O da, kent içindeki ağaçlıklı geniş yoldur. Ne var ki "hıyâbân"ın Farsça olmasına karşılık, "bulvar" Fransızca bir sözcüktür ve asıl ilginç, Fransızca olan bu sözcük, Fransızca ana betikte, yani "Ritournelle" de yer almamaktadır. Onun yerine, "allées" sözcüğü vardır "Ritournelle"de. "Allées"ın de kent içindeki ağaçlıklı geniş yol anlamı varsa da, o daha çok, kent dışına açılan ağaçlıklı geniş yol ayrıtıyla öteki sözcüklerden ayrılmaktadır. Kaldı ki, şiiirdeki uzam, kent dışıdır, kırdır.

Ancak, varış betiğindeki biricik yabancı sözcük "bulvar" değildir. Yukarıda da değindiğim gibi, yinelemeler dışında ve Türkçe oldukları kuşkuyla karşılanan "kır" ile "armağan" gibi sözcükler de ayrı tutulursa, toplam 21 yabancı sözcüğü barındırmaktadır Fahri Uzun'un Türkçeye çevirisi. Bu 21 sözcüğün 11'i Arapça ya da Arapça kökenli, 9'u Farsça ya da Farsça kökenli, 1'i Fransızcadır. İşte, bu sözcüklerin dökümü:

"Kâfiye" (Ar.a), "hüzün" (Ar.a), "nağme" (Ar.a), "emel" (Ar. a), "minnet" (Ar.a), "hizmet" (Ar.a), "mısrâ" (Ar.a), "şeref" (Ar.a), "cisim" (Ar.a), "şiiir" (Ar.a), "şâir" (Ar.a); "bahar" (Far.a), "ki" (Far. bağ), "tenhâ" (Far.s), "naz" (Far.a), "âhenk" (Far.a), "her" (Far.s), "tâze" (Far.s), "renk" (Far.a), "ve" (Far. bağ)(^); "bulvar" (Fr.a).

Bu son sözcük dökümü de, ötekilerle birlikte, Osmanlıcanın varsıl olduğu savlanan sözcük varlığının, aslında ne denli karma olduğunu; bu konuda varsılıktan çok, ancak yığınsallıktan söz edilebileceğini apaçık ortaya koyar. Evrenin betimlenmesini sağlaması gereken bir dizge, bir doğal dil olarak Osmanlıca, bu karma karışık göstergeler yığınıyla, kendisini kullanan özneler katmanında, o evreni daha da "chaotique" bir düzleme itmiş olsa gerektir.

Ancak, buradaki asıl sorun, Fikret'in "çeviri-şiiir"inin Türkçeye aktarılmasının, Jakobson'un saptadığı "diller arası çeviri"nin alanına girip girmediğidir. Hiç kuşkusuz, Jakobson'un "dil içi çeviri" adını verdiği etkinlik, salt dil düzeyleri arasında gerçekleştirilen "yeniden oluşturma" ları (reformulation) kapsadığı için, Fikret'in kaynak betiğini Türkçeye çevirmek, başlı başına iki ayrı dil dizgesi arasında ilişkiler kurmak anlamına gelir. Söz konusu olan etkinlik, göstergelerin yabancı kökenli olanlarını atıp yerlerine Türkçelerini koymak gibi bir yalınçlık, bir kolaylık gösterseydi, sorun kalmazdı. Oysa, kendi göstergeler dizgelerini oluşturan dil birimleri, başka dizgelerin düzeneklerine, kendi iç yasaları, iç güdüleri nedeniyle direnirler; uyum sağlamazlar onlara.

Ayrıca, Türkçe ile Osmanlıcanın başka başka dizgeler olmalarında yadırgatıcı bir yan da yoktur. Giderek, Osmanlıcanın, Türkçenin gelişim çizgisinde bir evre olduğunu varsaysak bile, böyledir bu. "Çünkü herhangi bir dilin herhangi bir kesiminde değişimler belli bir yoğunluğa ulaştınca yeni bir **dizgeye**, yeni bir değerler düzenine geçilir. Kimi durumlarda o denli nitel değişimler olur ki, **yeni bir dil** ortaya çıkar ve **yeni bir adla** anılmaya başlar"³⁵ (Not: Vurgulamalar benim. E.E.). Kaldı ki, Türk dili, Türk Devrimi'ne gelinceye değin, yazın ve ekin alanında neredeyse yok sayılmış; doğal akışı içinde de, ekinsel katmanda da gelişme olanağından yoksun bırakılmıştır.

Bütün bunlara karşın, Türkçe, Tefik Fikret'in kaynak betikteki onca ağdalı Osmanlıcasında bile, pırılıklar sunmaktan geri kalmamıştır. Ancak gene de o, gerçek parlıtısına, yüzlerce yıl boyunca yapay bir azınlık dili olan Osmanlıcaya karşı direnerek, kendisini yaratan budunun uluslaşmasıyla kavuşmuştur. Bir ulusun tını demek olan ozanlar da, ancak o devrimden sonra kendi seslerine kavuşmuşlar; kendi "ses bayrak"larını o devrimden sonra dalgalandırabilmişlerdir. Hem de, bir daha düşürmemesiye!

RITOURNELLE

Dans la plaine blonde et sous les allées,
Pour mieux faire accueil au doux messidor,
Nous irons chasser les choses ailées,
Moi, la strophe, et toi, les papillons d'or.

Et nous choisirons les routes tentantes,
Sous les saules gris et près des roseaux,
Pour mieux écouter les choses chantantes,
Moi, le rythme, et toi, le choeur des oiseaux.

Suivant tous les deux les rives charmées,
Que le fleuve bat de ses flots parleurs,
Nous nous trouverons, choses parfumées,
Moi, glanant des vers, toi, cueillant des fleurs.

Et l'amour, servant notre fantaisie,
Fera, ce jour-là, l'été plus charmant:
Je serai poète, et toi, poésie,
Tu seras plus belle, et moi plus aimant.

François Coppée, Çığır, Sayı: 122.

35 Vardar, B., Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Ankara, TDK Yay., 1982, s. 85.

BAHARDA

Pür sâye hıyâban-ı hafaperver içinde
Hempa vü hemâvâze vü hem manzara, hemser
Perrân-u münevver
Sayd eyliyelim gel
Ben kâfiyeler, sen de müzehher kelebekler.

Kırlarda, o tenhâ-i hüznâver içinde
Titrer gibidir hilkatın elhâmı sürûru
Terk et de gururu
Gel dinleyelim gel
Ben zemzem-i şî'ri, sen âheng-i tuyûru.

Âmalimizin hâdim-i bîminneti eşyâ,
Yollar gibi her yer bize bir tuhfe-i sevdâ
Mahsud u mübeccel
Gel toplıyalım gel
Ben mısırâ-ı berceste, sen ezhâr-ı mutarrâ.

Pür zemzeme bi cevfi ziyâdâr ile meşhûn
Geçsin ebedî günlerimiz fâhîr ü gülgûn...
Sen şî'r-i mücessem
Ben şâir-i mülhem
Sen hüsn-ü füsûn, ben sana günden güne meftun.

F. Coppée'den Çeviren: Tevfik Fikret, Çığır, Sayı: 122.

BAHARDA

Çok gölgeli bir bulvar ki, gizlilik saklayan içinde
Ayağımız, sesimiz, bakışlarımız ve başlarımız bir,
uçup aydınlanarak,
gel seninle avlanalım,
ben kafiyeler, sen de altın kelebekler.

Kırlarda o hüznü verici tenhalıkta
yaratılışın sevinçli nağmeleri titrer gibidir,

nazlanmayı bırak da
gel dinleyelim gel,
ben şiirin ezgisini, sen de kuşların âhengini.

Emellerimize minnet etmeden hizmet eden ne varsa,
her yer, bize bir sevgi armağanı gönderir gibidir;
kıskanılarak ve ne mutlu,
gel toplayalım gel
ben güzel bir mısra, sen de taze çiçekler.

Hep ezgi ve ışıklı bir boşlukla dopdolu,
günlerimiz sona kadar şeref ve renkliliğiyle geçsin...
sen cisimleşmiş bir şiir,
ben duygulanmış bir şâir,
sen güzellik ve büyü, ben sana günden güne büyülü.

Tevfik Fikret'ten Türkçeye çeviren: Fahri Uzun.

KAYNAKLAR

1. BARTHES, R.: *Yazının Sıfır Derecesi* (Çev.: Tahsin Yücel), İstanbul, Metis Yay., 1989.
2. ERGİN, M. (Prof. Dr.): *Türk Dili* (Lise 1), Ankara, MEB Yay., 1976 (?).
3. GENCAN, T.N.: *Dilbilgisi*, Ankara, TDK Yay., 1979.
4. JAKOBSON, R.: *Essais de linguistique générale*, Paris Ed. de Minuit, 1986.
5. KAPLAN, M. (Dr.): "Tevfik Fikret'le François Coppéenin Bir Şiirinin Karşılaştırılması" in *Çığır*, Sayı: 122, Sene: 11, C: 13.
6. LADMİRAL, J.R.: "Traduction et connotation" in *Dilbilim III*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu Yay., 1978.
7. MOUNİN, G.: *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris, Gallimard, 1990.
8. SAUSSURE, F. de, *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev.: Berke Vardar), Ankara, TDK Yay., 1976.
9. TATILON, C.L.: *Traduire*, Toronto, Ed. du GREF, 1986.

10. FİKRET, T.: *Halûk'un Defteri, Şermin, Son Şiirler* (Bütün Şiirleri: 3), (Haz.: Asım Bezirci), İstanbul, Can Yay., 1984.
11. UZUN, F.: *Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1985.
12. VARDAR, B.: "Çeviri Sorunları" in *Dilbilim II*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu Yay., 1977.
13. VARDAR, B.: *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Ankara, TDK Yay., 1982.
14. VARDAR, B.: *Etude lexicologique d'un champ notionnel* (Doktora Tezi), İstanbul Ü., Edebiyat Fak. Yay., 1969.
15. YÜCEL, T.: "Çeviri Sorunları" in *Dilbilim II*, İstanbul Ü., Yabancı Diller Yüksekokulu Yay., 1977.
16. YÜCEL, T.: *Yazının Sınırları*, İstanbul, Adam Yay., 1982.

SÖZLÜKLER

1. DEVELLİOĞLU, F.: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1988 (8. Ofset Baskı).
2. HANÇERLİOĞLU, O.: *Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992.
3. ÖZÖN, M.N.: *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, Ocak 1987 (7. Basım).
4. *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yay., 1983 (Genişletilmiş 7. Baskı).
5. VARDAR, B. (Prof. Dr.) yönetiminde, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, ABC Yay., 1988.
6. YEĞİN, A., BADILLI, A., HEKİMOĞLU, İ., ÇALIM, İ.: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, İstanbul, TÜRDAV, 1987.